

Hoorn, Nieuwendam 19-20 en de pakhuizen De Zeevaart en De Dolphijn.

Nieuwendam 19-20

Oud Hoorn en de pakhuizen De Zeevaart en De Dolphijn

Er zijn van die plekken in de stad waarmee naar het lijkt al sinds mensenheugenis iets aan de hond is: verwaarloosd, vergeten.. Vrijwel niemand kon zich meer de oude, 'normale' toestand herinneren en er is zo lang niets meer aan gedaan dat men zich ermee verzoend schijnt te hebben dat het wel altijd zo zal blijven.

Zon II is zo'n voorbeeld. Het pand ziet er nog net zo verwaarloosd uit als toen ik het in 1976 voor de eerste maal zag. En er gaapt op de Nieuwendam al meer dan vijftig jaar een gat op de plek waar ruim drie eeuwen lang de pakhuizen De Zeevaart en De Dolphijn hebben gestaan.

Oud Hoorn heelt jarenlang pogingen ondernomen de panden te laten restaureren. Tevergeefs. Hieronder een inventariserend verslag van de gebeurtenissen.

Plek waar de pakhuizen hebben gestaan.

Vandalisme déstructeur der sloopers

Oud Hoorn bestond nog geen jaar of in de bestuursvergadering werd gesproken over mogelijke aankoop van het pakhuis De Zeevaart aan de Nieuwendam 19. "Er bestaat veel kans," zo dacht men toen, "dat het perceel een slachtoffer voor het vandalisme déstructeur der sloopers zal worden: het is slecht en zakt scheef, bovendien zijn de eikenhouten balken en gesneden sleutelstukken, alsook de houten kaastellingen momenteel veel geld waard door de dure tijdsomstandigheden. Misschien is het gebouw voor inzakken te bewaren, door van binnen steunsels van gewapend beton aan te brengen."

Een rondvraag onder mogelijke geldschieters leverde samen met het kassaldo van de vereniging van fl 500,- een bedrag van fl 3.400,- op. Rekening houdend met geschatte onkosten voor reparatie besloot men een bod van ten hoogste fl 3.100,- op het pand te doen. Het bestuur vertrouwde erop dat rijk en gemeente wel enige subsidie voor restauratie zouden verlenen, omdat Oud Hoorn het gebouw voor ondergang zou hebben bewaard. Door alle onzekerheden over de financiering aarzelde Oud Hoorn te lang om het pand te kopen, waardoor het voor

fl 2.620,- in handen kwam van F. L. Heil in Santpoort. Pogingen de nieuwe eigenaar tot restauratie te bewegen mislukten vervolgens.

Nieuwe restauratiepogingen

Het duurde bijna twintig jaar, het was september 1937, voordat Oud Hoorn opnieuw met de pakhuizen aan de Nieuwendam te maken kreeg. De eigenaar van het pakhuis De Dolphijn op nummer 20, Kaashandel Maatschappij Gouda NV te Alkmaar wilde het slopen en zocht daarvoor contact met Oud Hoorn, omdat het op de monumentenlijst stond. Het pakhuis was zo bouwvallig dat Gouda aan de pakhuischef opdracht gaf het magazijn te ontruimen en het personeel niet meer in het pand toe te laten. Oud Hoorn verwees de kaashandel naar de gemeente, die een sloopvergunning

weigerde omdat zij het perceel zowel uit oogpunt van kunst als historie van zeer grote betekenis achtte. Gouda riep nu de bemiddeling van Oud Hoorn in om een restauratieplan te laten maken.

De vereniging zag graag dat nummer 19 uit praktische overwegingen tegelijkertijd zou worden gerestaureerd. De eigenaar daarvan, de aannemer J. W. J. van 't Hek, was echter minder bereidwillig.

Architect Langius verrichtte een onderzoek naar de pakhuizen, waarbij aan het licht kwam dat ze zo bouwvallig waren, dat ze bijna geheel opnieuw opgetrokken zouden moeten worden.

In april 1939 gingen subsidieaanvragen aan rijk, provincie en gemeente de deur uit. De 17de-eeuwse pakhuizen (19 uit 1610, 20 uit 1660), prachtig gelegen in het stadsbeeld, verkeren in een zeer bouwvallige staat, schreef Oud Hoorn. "De buitengevels moeten voor het grootste gedeelte worden afgebroken en in den oorspronkelijken vorm worden vernieuwd. Van de zijgevels moeten bovendien eerst de fundeeringen geheel worden vernieuwd. Het grootste gedeelte der kozijnen, ramen en deuren is verrot."

De restauratie werd begroot op fl 8.750,-, waarvan 40% voor rekening van het rijk zou moeten komen en provincie en gemeente elk 15 en de eigenaar 30% zou moeten bijdragen. Er ging echter een zee van tijd verloren zonder dat er iets gebeurde. Inmiddels was de bezetting van Nederland door de Duitsers een feit geworden.

Pas op 23 november 1940 berichtte het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen bereid te zijn rijkssubsidie te verlenen van 40% der kosten tot een nader te bepalen maximum. Er kon niet onmiddellijk gunstig op het verzoek worden beschikt omdat de nodige middelen toen ontbraken. Voor de uitvoering van het werk was echter ook goedkeuring nodig van de Algemeene Gemachtigde voor den Wederopbouw.

Op 16 juni 1941 deelde voorzitter Kerkmeijer mee dat enige tijd geleden de mogelijkheid aanwezig was dat "een rijke joodsche dame" Nieuwendam 19 zou kopen van de Maatschappij Gouda. "Hier komt echter niets van", voegde hij er nuchter aan toe.

In november van datzelfde jaar sloeg bestuurslid Lückens alarm. Het belendende pand op nummer 18 was eigendom van zijn familie en hij zag van daaruit

"dat de achtergevel van 't pand van de Heer van 't Hek vreeselijk achteruitgegaan was bij een halfjaar geleden." Hij vreesde ongelukken en meende dat de gemeente direct maatregelen zou moeten nemen.

Ook Monumentenzorg was tot die conclusie gekomen. Het bureau meende dat de enige wijze om "althans de fraaie gevels van deze twee panden te redden hierin bestaat dat de gevels volledig in een raamwerk worden gevat en dat de huizen overigens tot de grond worden afgebroken... Met het oog op de zeer dreigende toestand van de huizen is onverwijld handelen dringend geboden en althans het inpakken van de voorgevels zou zo spoedig mogelijk moeten geschieden."

Op 26 januari 1942 verleende de gemeente aan N.V. Kaashandel Maatschappij Gouda en N.V.N. Timmerman's Meelen Graanhandel en Maalderij, inmiddels eigenaar van nummer 19 geworden, beide te Alkmaar, vergunning tot sloop van Nieuwendam 19 en 20, echter onder strikte voorwaarden, nl.:

- a. dat ten behoeve van den wederopbouw van dat perceel het sloopen en opslaan van de afkomende onderdeelen met de grootste zorgvuldigheid ...moet geschieden;
- b. dat de percelen zodra de omstandigheden zulks toelaten, moeten worden herbouwd overeenkomstig de eischen te stellen door de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg."

Op 15 april 1942 gingen nieuwe subsidieverzoeken de deur uit; de restauratiekosten werden door D. Saal te Alkmaar, die door Oud Hoorn als restauratiearchitect was aangezocht, nu begroot op fl 48.000,-.

In augustus en september 1942 vond de sloop plaats.

Nieuwe verträgen

"Het vraagt zich af: hoe komt het toch, dat maar niet met den bouw der 17de-eeuwse graanpakhuizen, Nieuwendam 19 en 20 te Hoorn, kan worden begonnen."

'Het' was het bestuur van Oud Hoorn, dat deze verzuchting op 28 november 1942 slaakte in een brief aan het departement van onderwijs, wetenschap en cultuur. Vele jaren was het onmogelijk enig resultaat te bereiken, omdat een der pakhuizen in verkeerde handen was. Nu toonde de nieuwe eigenaar van nummer 19 wel bereidheid tot restaureren en gebeurde er nog niets. Het departement liet enkele maanden

Nieuwendam 19 en 20 in 1939.

Het grafmonument van dr. Wytema in Westwoud, ontworpen door J. C. Kerkmeijer

later weten dat de Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw geen toestemming wilde verlenen voor herbouw wegens materiaalschaarste. Daarop werd het werk tot na de oorlog stopgezet. Wel werden de subsidies voor de sloop uitgekeerd.

Het materiaal van de afgebroken pakhuizen werd opgeslagen, deels op het bouwterrein aan de Nieuwendam zelf, deels op een terrein aan het Buurtje. Met name van het hout werd veel gestolen.

Het hout dat aanwezig was op de Nieuwendam werd in oktober 1944 niet meer geschikt gevonden voor de restauratie. Het goede hout en de nog bruikbare stenen werden voor een deel opgeborgen in een loods en voor een ander deel in de Mariatoren, in gebruik bij Oud Hoorn.

Het bestuur besloot het niet meer bruikbare hout te

verkopen ten gunste van de restauratie. Voor het slechtste hout werd iemand aangezocht om het kachelklaar te maken. De laatste bestuursvergadering tijdens de bezetting, op 3 november 1944, was vrijwel geheel gewijd aan de verdeling van het brandhout. Oud Hoorn besloot ook zoveel mogelijk stenen van de pakhuizen te kopen, omdat die zeer moeilijk te krijgen waren. Ze waren afkomstig van tussmuren en niet meer nodig voor de pakhuizen.

Dokter Wytema

Op dinsdag 15 mei 1945 kwam het bestuur van Oud Hoorn voor het eerst na de bevrijding weer bijeen in de Mariatoren. De voorzitter memoreerde in zijn welkomstwoord dat we de druk waaronder we de laatste jaren leefden kwijt zijn en verlost zijn van de Duitse "Kultur" met K die met Cultuur met een C niets te maken had.

Tijdens de hongerwinter was zeer veel hout gestolen van de percelen Nieuwendam 19 en 20. Zelfs de schutting verdween geheel en al. Het bestuur besloot een nieuwe afscheidingsmuur met poort te metselen, de stenen te sorteren en het hout, waaronder de puibalken, met aannemer Blauw af te rekenen. Kerkmeijer wilde wat stenen kopen voor het door hem ontworpen monument voor dokter Wytema in Westwoud.

Dokter Samuel Wytema was op 2 juni 1944 in de deur van zijn huis vermoord door SD'ers als wraak voor de dood van twee landwachters, die in de nacht van 31 mei op 1 juni bij een vuurgevecht met een knokploeg in Blokker waren omgekomen.

Dr. Wytema was actief in het verzet, maar had met de actie van de voorgaande nacht niets te maken.

De Vrije Hoornse Courant berichtte op 30 oktober over de onthulling van het grafmonument op het kerkhof in Westwoud, vier dagen eerder.

"Vervolgens werd het eenvoudige, doch artistieke monument onthuld en keken we in stille eerbied op naar de bronzen plaquette, die ons dr Wytema toonde met die fiere vastberaden trek op zijn gezicht, sprekend van zijn edel karakter, zijn onbuigzame wil en zijn onwrikbare trouw...

Hiermede was deze treffende plechtigheid ten einde, doch dr Wytema zal blijven voortleven in de herinnering en de gedenkplaat, aangebracht op een achtergrond van rode baksteen, zal blijvend getuigen: *Samuel Wytema, arts te Westwoud, geboren 5 Februari*

1905 te Haarlem, werd als strijder voor de vrijheid van het vaderland in den nacht van 1 op 2 juni 1944 bij de uitoefening van zijn beroep in zijn woning op lafhartige wijze neergeschoten.”

Nieuwe pogingen tot wederopbouw

Na de bevrijding bleef het bestuur van Oud Hoorn nog jarenlang pogingen in het werk stellen de pakhuizen te laten herbouwen. De gevelstenen en zandstenen lagen bij aannemer Blauw op het Achterom. Op het terrein aan de Nieuwendam waren de stenen achtergelaten die niet onvervangbaar waren.

Op 19 juni 1945 is in Hoorn architect Dirk Saal overleden; hij werd 60 jaar. Architect Jac. Bot uit Amsterdam werd nu op voorstel van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg aangesteld als zijn opvolger. In de zomer van 1945 was er enig optimisme dat men spoedig aan de beurt zou komen voor wederopbouw, omdat het graanpakhuizen waren. De wisseling van architect veroorzaakte extra vertraging. Bot had veel tijd nodig zich in te werken en hij presenteerde pas in het voorjaar van 1947 zijn plannen.

Toenemende irritaties

De zaak bleef echter voort slepen. Een jaar verstreek zonder dat er iets gebeurde. Toen Oud Hoorn eens ging informeren lieten de beide firma's weten van Bot niets meer gehoord te hebben, terwijl Bot de indruk had dat de eigenaren eigenlijk geen belangstelling meer hadden.

Een bestuursdelegatie van Oud Hoorn, bestaande uit Kerkmeijer en Krijgsman, wist in april 1948 in een gesprek met Gouda en Timmerman de zaak weer vlot te trekken. De eigenaren besloten in principe tot herbouw der beide panden over te gaan, op voorwaarde dat 70% van de bouwsom aan hen terugbetaald zou worden.

Enige tijd later beklagden de eigenaren zich er bij Monumentenzorg over dat Oud Hoorn niets deed voor het bewaren van de gevelstenen, zodat bewoners van belendende percelen straatjes aanlegden van de afbraakstenen.

Oud Hoorn noemde de beschuldiging aan haar adres “een pertinente onwaarheid”, want de vereniging had steeds voor afsluiting van het terrein gezorgd, eerst met een schutting, en nadat die was opgestookt met prikkeldraad dat beschikbaar was als oorlogsbuit. Eind 1948 deed Oud Hoorn bij de politie aangifte van

diefstal van 300 à 350 Belgische stenen van het terrein aan de Nieuwendam ter waarde van ongeveer fl 15,-. “De dader is gevat.”

Ook rezen er misverstanden over de verdeling van de tot dan toe gemaakte onkosten. Een nieuwe begroting van Bot stelde de kosten van herbouw van de Zeevaart en de Dolphijn op ongeveer fl 130.000,-.

De Alkmaarse firma's kregen er genoeg van. Op achttien januari 1949 lieten zij Oud Hoorn weten “heel weinig voor de herbouw van de panden te gevoelen. Wat ons betreft zien wij van de herbouw af.” Daarmee kwamen zij terug op de afspraak van april 1948. Het bestuur van Oud Hoorn weigerde zich daarbij neer te leggen. Er was in Hoorn behoefte aan goede pakhuysruimte, terwijl het bestuur van oordeel was dat “men op deze wijze een eenmaal gemaakt accoord niet opzegt waar nog bij komt dat de percelen met subsidie uit elkaar zijn genomen, onder voorwaarde van herbouw.”

Er volgde een drukke correspondentie tussen alle partijen, nadat het bestuur van Oud Hoorn besloten had de restauratie ondanks alles door te zetten. Intussen had Oud Hoorn een serieuze kandidaat gevonden die de pakhuizen van de onwillige Alkmaarders zou kunnen overnemen. “Nooit hadden wij kunnen denken”, schreef tweede secretaris Stins op 8 februari 1949, “dat wij nog als ‘handelaars’ in pakhuizen zouden optreden.”

De gegadigde die Oud Hoorn op het oog had trok zich in de loop van 1949 terug, vanwege de onmogelijke voorwaarden van de Alkmaarders: vergoeding koopprijs en terugbetaling van de gelden gestort voor de afbraak, de laatste te verhogen met 15% voor rente

Het terrein achter het hek aan de Nieuwendam nog steeds grotendeels leeg.

en huurderwing.

Oud Hoorn vond dat het “thans mooi is geweest en er nu maar een beslissing geforceerd moet worden.” De vereniging stelde de firma's die, zo schreef zij aan architect Bot, “de kosten dubbel en dwars kunnen opbrengen”, een ultimatum. Die reageerden hierop in november 1949 met een krachtig ‘Nee’ en noemden herbouw van de pakhuizen “in ons arme landje een maatschappelijke misdaad. Hoofddoel is heden zuinig om te gaan met materiaal en arbeidskrachten en alléén dát te bouwen, dat noodzakelijk is en economisch verantwoord.”

Architect Bot noemde dit “cultureel wanbegrip” van de heren.

Oud Hoorn achtte de brief geen antwoord waardig en richtte zich tot de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen met het verzoek de eigenaren te bewegen tot herbouw over te gaan en bracht ook Monumentenzorg op de hoogte.

Het antwoord van het rijk liet lang, zéér lang op zich wachten: het moet nog binnenkomen.

In 1950 dook een nieuwe gegadigde op, die “financieel tot veel in staat was.” Ook dit liep op niets uit.

Een teleurgestelde vereniging en een boze gemeente.

In februari 1951 zag het bestuur van Oud Hoorn geen mogelijkheden meer en gaf het de zaak op.

De onaangenaamheden waren daarmee nog niet beëindigd, want nu toonde het gemeentebestuur van Hoorn zich verontwaardigd. Het nam het Oud Hoorn kwalijk dat zij rijk en provincie van dit besluit op de hoogte had gesteld zonder tevoren met het college overleg te plegen. Dit zou bij de hogere overheidsinstanties de indruk kunnen wekken dat de gemeente geen belangstelling voor de restauratie van de “fraaie gevels” zou hebben en er geen samenwerking zou zijn geweest tussen gemeente en vereniging.

Oud Hoorn legde in een reactie uit welke moeite het allemaal gekost had om te trachten de zaak tot een

goed einde te brengen en ook in welke impasse zij gekomen was door de onwil van de eigenaren.

Wellicht werd als pleister op de wonde burgemeester Canneman op 29 juni 1951 tot erelid van de vereniging benoemd.

In 1952 was er nog een laatste opleving. Het Nederlands Verbond van Vakverenigingen in Hoorn meldde zich bij Oud Hoorn. Het NVV zocht een plaats voor een Eigen Gebouw en had het oog laten vallen op de lege plek aan de Nieuwendam. De Hoornse architect V. Polman had al enig voorwerk verricht voor herbouw van de percelen.

Oud Hoorn ging toch weer aan de slag, maar op 11 augustus boorde het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen definitief alle hoop de grond in: de subsidietoezegging van 23 november 1940 werd ingetrokken. De oude materialen van de pakhuizen waren verdwenen dan wel onbruikbaar geraakt en de geldmiddelen voor de restauratie van monumenten nog maar beperkt beschikbaar. Het ministerie deed de aanbeveling de waardevolle gevelstenen af te staan aan het Westfries Museum. De Alkmaarse eigenaren stemden hier mee in en stelden de overige materialen ter beschikking van aannemer Blauw als compensatie voor de opslag.

De gemeente Hoorn weigerde de nog openstaande subsidie van fl 604,11 voor de kosten van de architect uit te betalen. De gemeente stond op het standpunt geen subsidie te willen uitbetalen voor gebouwen die er niet meer zijn en die er niet meer komen ook.

In totaal was voor de restauratie van de pakhuizen aan de Nieuwendam een bedrag van fl 12.768,78 uitgegeven. Hiervan kwam 30%, fl 3.830,63, voor rekening van de eigenaren. Die hadden een voorschot van fl 6.255,53 betaald. Na aftrek van de 30% en het niet betaalde deel van de gemeente Hoorn bleef er een tegoed van fl 1.820,70 voor de eigenaren over. Dat werd naar Alkmaar overgemaakt.